

ЮЛИЯ БАБАЯН
г. Николаев

РЕФЛЕКСИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ЛИЧНОСТИ КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Статья посвящена разграничению понятий «компетенция» и «компетентность». Освещены разные подходы к определению этих понятий. Определены структурные составляющие компетентности. Раскрыто содержание понятия «рефлексивная компетентность». Охарактеризованы основные типы рефлексии: интеллектуальная, личностная, коммуникативная, кооперативная. Подчеркнута значимость рефлексии, рефлексивных способностей как необходимого компонента профессиональной компетентности.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, рефлексия, рефлексивные способности, рефлексивная компетентность.

Стаття надійшла до редколегії 04.12.2016

УДК 378.14.046.16:32.001 (410)

ІРИНА БРАНДИБУРА
м. Львів
ihrohodza@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАКАЛАВРІВ ПОЛІТОЛОГІЇ: ДОСВІД ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

У статті висвітлено особливості формування громадянської компетентності бакалаврів політології шляхом їх залучення до різних видів громадської діяльності. Визначено та охарактеризовано основні форми програмного залучення бакалаврів до громадської діяльності у системі політологічної освіти Великої Британії (навчання через суспільно корисну працю, практика, громадсько-навчальна діяльність, громадсько-дослідницька діяльність). Розглянуто етапи розробки навчальної програми, що передбачає співпрацю з громадськістю, у процесі професійної підготовки майбутніх політологів.

Ключові слова: громадянська компетентність, навчання через суспільно корисну працю, громадсько-навчальна діяльність, громадсько-дослідницька діяльність, практика, бакалавр, політологія, Велика Британія.

Стратегічним напрямом розвитку сучасної вищої освіти є громадянське виховання студентів, що потребує реорганізації освітньо-професійних програм для забезпечення підготовки випускників з високим рівнем громадянської свідомості і політичної культури, які не лише формально братимуть участь у політичних процесах, а займатимуть лідерські позиції в суспільстві. У Світовій декларації ЮНЕСКО про стратегії розвитку вищої освіти у XXI столітті зазначено, що «суспільство, яке

знає постійних змін, потребує нового бачення і нової парадигми вищої освіти, яка повинна бути студентоцентрованою, що передбачає проведення глибинних реформ і впровадження політики відкритого доступу, перегляд змісту, методів і форм навчання, базуючись на нових видах зв'язків і партнерства з громадою та ширшими секторами суспільства» [6, 24]. Такі тенденції спонукають університети до інкорпорування громадської діяльності у навчальний процес, що сприятиме

вирішенню проблем громади на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, свідчить про те, що питання формування громадянської компетентності майбутніх політологів шляхом їх залучення до громадської діяльності викликає значний інтерес науковців. Цю проблему досліджують Р. Баттістоні (R. Battistoni), В. Гадсон (W. Hudson), Р. Хаггінс (R. Huggins), Дж. Келлі (J. Kelly), С. Куртіс (S. Curtis), А. Блер (A. Blair), Б. Аксфорд (B. Axford), Д. П. Редлавск (D. P. Redlawsk), Н. Вілсон (N. Wilson), С. Маїле (S. Maile), Д. Гріффітс (D. Griffiths) та інші. Однак існує потреба в узагальненні і систематизації наукових напрацювань з цієї проблеми.

Метою статті є дослідження особливостей формування громадянської компетентності бакалаврів політології шляхом їх залучення до громадської діяльності у вищих навчальних закладів Великої Британії. Відповідно до мети наукової розвідки визначено такі завдання: здійснити аналіз нормативної і науково-педагогічної літератури, що висвітлює теоретичні засади формування громадянської компетентності майбутніх політологів; визначити основні форми залучення студентів до громадської діяльності у рамках навчального процесу в університетах Великої Британії; розглянути основні етапи розробки навчальної програми, що передбачає співпрацю з громадськістю, у процесі підготовки фахівців у галузі політології.

В умовах домінування компетентнісного підходу у системі вищої освіти Великої Британії увага зосереджена не лише на формуванні професійних знань та вмінь майбутнього фахівця, але й розвитку його особистісних характеристик, зокрема високого рівня громадянської свідомості, активної життєвої позиції, готовності швидко адаптуватись до змінних умов сучасного світу та прагнення самовдосконалюватись. Відповідно до європейських стандартів, громадянська компетентність належить до ключових компетентностей фахівця для навчання впродовж життя.

Аналіз і узагальнення різних наукових підходів дає підстави трактувати громадянську компетентність майбутнього політолога як складне інтегральне утворення, що визначає

готовність ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки у суспільній і професійній діяльності. Основними структурними компонентами громадянської компетентності є: когнітивний (громадянські знання); операційно-процесуальний (уміння і навички, що визначають готовність до практичного застосування громадянських знань і реалізації громадянської позиції); ціннісно-мотиваційний (мотиви, психологічні установки, ціннісні орієнтації); особистісний (здібності, якості, поведінка, що уможливають формування громадянської компетентності) [1, 11].

Громадянська компетентність базується на знанні принципів демократії, справедливості, рівності, громадянських прав, свобод та обов'язків, розумінні цілей, цінностей і стратегій основних соціо-політичних рухів на національному, європейському та світовому рівнях; уміннях критично і креативно осмислювати проблеми громадськості, брати конструктивну участь у діяльності громади, а також долучатись до процесу прийняття рішень на різних рівнях: місцевому, національному, загальноєвропейському; ставленні, що передбачає повагу до прав людини, цінування і розуміння відмінностей між ціннісними системами різних релігійних або етнічних груп [8, 10].

Формування громадянської компетентності майбутнього політолога передбачає: набуття громадянсько-назавчих знань, що є сукупністю філософських, морально-етичних, культурологічних, екологічних, політологічних, правових, економічних і соціальних знань; формування і розвиток громадянських умінь та навичок, що є необхідними для ефективної соціальної інтеграції індивіда у різні сфери суспільного життя; формування мотивів громадянської поведінки, тобто бажання, потреби і психологічної готовності до участі у громадському житті; розвиток особистісних якостей, зокрема громадського обов'язку, громадянської активності, громадянської відповідальності.

Існують різноманітні шляхи формування громадянської компетентності майбутніх фахівців, наприклад використання громадянського потенціалу змісту навчальних дисциплін соціо-гуманітарного циклу, громадянське виховання у процесі позааудиторної роботи, залучення студентів до реалізації соціальних

проектів. У рамках цієї наукової розвідки ми розглянемо детальніше формування громадянської компетентності майбутніх політологів шляхом їх залучення до громадської діяльності, що відповідає національній стратегії зміцнення партнерських зв'язків між університетом і громадськістю у Великій Британії.

Наприкінці ХХ століття у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії на національному рівні було визнано необхідність посилення співпраці між університетами та громадськістю. У 1997 році була опублікована доповідь Дірінга, яка наголошувала на важливості формування особистісних, ключових компетентностей майбутніх фахівців у системі вищої освіти. Увага експертів зосереджувалась на розробці освітніх програм, що забезпечуватимуть не лише отримання знань, а також формування і розвиток ключових умінь та навичок. Ефективними способами формування ключових компетентностей і отримання громадянської освіти визнано волонтерську діяльність, практику і стажування, навчання через суспільно корисну працю (англ. *service-learning*), громадсько-навчальну діяльність (англ. *community-based learning*) і громадсько-дослідницьку діяльність (англ. *community-based research*) [2, 85]. Наступного року у доповіді Кріка було розглянуте питання впровадження громадянської освіти у шкільну програму, що стимулювало наукові дискусії про громадянське виховання студентів і встановлення партнерських зв'язків з громадськістю у вищій освіті.

У 2008 році за державної підтримки був створений Національний координаційний центр для залучення громадськості (англ. *National Coordinating Centre for Public Engagement*), який згодом опублікував маніфест, що закликає університети: визнати стратегічним завданням співпрацю з громадськістю; ділитись своїми знаннями, ресурсами, вміннями і навичками з громадськістю; прислухатись до і вчитись від представників громадськості, з якими вони співпрацюють [13, 3]. Підписавши маніфест, університети зобов'язуються розробити власний підхід до управління, підтримки і реалізації проектів із залучення громадськості на благо викладачів,

студентів і спільноти, а також ділитись знаннями про ефективні практики у цій сфері.

Національний координаційний центр для залучення громадськості також опублікував Конкордат для залучення громадськості до науково-дослідної роботи (англ. *Concordat for Engaging the Public with Research*), що складається з низки принципів і практичних рекомендацій для створення ефективних механізмів співпраці вищих навчальних закладів і громадськості у рамках науково-дослідницької діяльності. Визначено чотири основні принципи: вищі навчальні заклади мають стратегічне зобов'язання залучати громадськість до своєї діяльності; науковці відзначаються за участь у заходах, що передбачають співпрацю з громадськістю; науковці мають можливість брати участь у заходах, що передбачають співпрацю з громадськістю, завдяки відповідній підготовці, підтримці і матеріально-технічній базі; сторони, що підписали цей конкордат, зобов'язуються проводити регулярні огляди ефективності своїх механізмів співпраці із громадськістю [8].

Співпраця вищих навчальних закладів з громадськістю заохочується через такі національні ініціативи як проект «Beacons for Public Engagement» і науково-дослідний грант «Pathways to Impact». У рамках проекту «Beacons for Public Engagement», який очолює Національний координаційний центр для залучення громадськості, створено 6 колаборативних центрів по всій території Сполученого Королівства, які прагнуть зробити співпрацю з громадськістю невід'ємною частиною академічного процесу. Основними завданнями проекту є: забезпечити можливості формування соціальної відповідальності студентів шляхом волонтерської діяльності; розробити механізми акредитації навчання та науково-дослідної роботи, що здійснюються у співпраці з громадськістю; встановити ефективні партнерські зв'язки між університетами і громадськістю з метою обміну знаннями, що сприятиме економічному і соціальному розвитку локальних та регіональних спільнот [11, 14].

Науково-дослідні ради Сполученого Королівства з метою посилення соціальної орієнтованості науково-дослідницької діяльності вимагають від дослідників, які прагнуть

отримати грант, описувати суспільну значимість їхніх досліджень і практичні шляхи залучення громадськості до проекту, а також науково-дослідні ради за допомогою експертного ресурсного центру ведуть постійний діалог з громадськістю, інформуючи людей про процес прийняття важливих рішень. Слід зазначити, що окрім масштабних національних проектів, існує ще безліч менших проектів із співпраці з громадськістю, що організовуються на рівні окремих університетів, кафедр, науково-дослідних груп і викладачів.

Волонтерська діяльність студентів є важливою частиною навчального процесу в університетах Великої Британії. Метою волонтерського руху у вищій освіті є сприяння навчанню та науково-дослідній роботі у співпраці з громадськістю для трансферу знань між університетом і громадою, що вдосконалює уміння та навички студентів, забезпечує громадянську освіту та задовольняє потреби громади. Новою тенденцією розвитку професійної освіти у Великій Британії є те, що вона почала звертати увагу не лише на етичні питання, але й на громадянський професіоналізм, забезпечуючи студентам можливості навчання і науково-дослідної роботи у співпраці з громадськістю у межах країни та закордоном, щоб розглянути проблеми бідності, соціальної справедливості і глобальної громадянськості [14, 25]. Незважаючи на зростання кількості волонтерських заходів, у вищій освіті активно відбувається процес сертифікації волонтерства та розробки освітніх програм, де навчання через громадську діяльність оцінюється.

Науковці обґрунтовують доцільність навчання через громадську діяльність у процесі підготовки політологів, що зумовлено сутністю і основоположними принципами цієї галузі знань. Як зазначають Р. Баттістоні (R. Battistoni) і В. Гадсон (W. Hudson), одним із основних завдань політології є збереження зв'язку між реальним світом і теоретичним розумінням. З самого початку політологи стверджували, що практичний досвід може поглибити академічні знання про державні структури і політичну поведінку, а також загальне розуміння того, що означає бути громадянином у плюралістичному, демократичному суспільстві [3, 3].

Чимало науковців стверджує, що найефективніші методи навчання у політології неминуче підтримують основні принципи громадянської освіти, і що існують чіткі взаємозв'язки між педагогічними і громадянськими цілями політологічної освіти. Важливі дослідження процесу вивчення політології показують, що сприйняття політики базується на трьох шарах розуміння, що пов'язані з: 1) особистим досвідом та інтересами (демократія як спосіб життя), 2) ширшим соціальним контекстом (демократія як соціальна система), 3) державною політикою (демократія як форма правління) [3, 27].

Британський науковець Дж. Слоам (J. Sloam) розробив модель отримання політологічних знань, що базується на встановленні зв'язків між теоретичними постулатами за допомогою практичної діяльності. Наприклад, вивчаючи політичну систему Сполученого Королівства, студент розглядає певні теми і питання, наприклад «Чому так мало молоді голосує на загальних виборах?». Щоб відповісти на це запитання, студент в першу чергу апелює до власного (пасивного і активного) досвіду участі у британській політичній системі. Включення досвіду студентів у лекційні і семінарські заняття є надзвичайно важливим у методиці викладання політології, щоб вибудувати зв'язки між студентським розумінням відповідного політичного феномену і політичними діями, проілюструвати як політичні питання пов'язані з суспільною практикою, тактикою передвиборчої боротьби тощо. Важливо також забезпечити студентам можливості отримання активного досвіду і участі у кооперативних діях в суспільстві у рамках навчального процесу. Таким чином, більш ґрунтовне вивчення цієї проблеми можливе за умови виходу за межі аудиторії і співпраці з представниками громадськості [12, 4–5].

Осмислення є важливою частиною навчального процесу у політології. Беручи до уваги центральну роль семінарів і практичних занять у вищій освіті, слід наголосити на ролі комунікації. Якщо людина вивчає політику відповідно до власних безпосередніх дій, доцільно використати теорію Ю. Хабермаса про комунікативну дію для викладання політології, щоб

поєднати осмислення з іншими вимірами навчання. Відповідно до цієї теорії, студент спілкується з одногрупниками і викладачами, щоб навчитись формулювати переконливі аргументи для обґрунтування власних дій; визначати засоби, щоб зробити дію ефективною; осмислювати персональні мотиви залучення до певної дії [21, 5].

Таким чином, політичні знання є важливими, але абстрактними без участі, вплив участі є обмеженим без осмислення, а пов'язування навчання з власним досвідом студентів сприяє вихованню громадян більш схильних до участі у суспільному і політичному житті.

У результаті проведеного дослідження, визначено, що основними формами залучення студентів до громадської діяльності у рамках навчальної програми, що сприяє формуванню громадянської компетентності бакалаврів політології в університетах Великої Британії є навчання через суспільно корисну працю (англ. *service learning*), практика (англ. *work-based learning*), громадсько-навчальна діяльність (англ. *community-based learning*), громадсько-дослідницька діяльність (англ. *community-based research*). Слід наголосити на тому, що ці форми не можуть бути описані як сталі, чітко окреслені, а радше як змінні, взаємопов'язані та взаємоохоплюючі.

За визначенням Р. Г. Брінгла (R. G. Bringle) і Дж. А. Гатчер (J. A. Hatcher) «навчання через суспільно корисну працю - це форма навчання, що оцінюється відповідною кількістю кредитів і передбачає участь студентів в організованій суспільно корисній праці, що сприятиме глибшому розумінню змісту курсу, ширшому сприйняттю дисципліни і підвищенню рівня громадянської відповідальності» [4, 180]. Дж. Аннетт (J. Annette) пропонує наступне визначення навчання через суспільно корисну працю «це форма емпіричного навчання, де студенти навчаються шляхом виконання роботи для покращення добробуту громади. Воно включає рефлексивні види діяльності, що дозволяє студентам розвинути необхідні навички, підвищити рівень громадянської свідомості і сформуванню активну громадянську позицію» [2, 83].

Отже, навчання через суспільно корисну працю - це освітня стратегія, що поєднує

служіння громаді, навчання і рефлексію, щоб збагатити навчальний процес, розвинути почуття громадянської відповідальності і сприяти зміцненню громади. На відміну від волонтерської діяльності, що не має структурованих зв'язків з навчальною програмою, навчання через суспільно корисну працю базується на змісті навчальної програми і сприяє отриманню ефективних результатів, коли такі види діяльності пов'язані з навчальним матеріалом через рефлексивний аналіз. На відміну від практики, навчання через суспільно корисну працю не обов'язково зосереджується на розвитку професійних навичок.

Основними завданнями навчання через суспільно корисну працю є: забезпечити використання студентами академічних, соціальних та особистісних умінь і навичок, щоб встановити партнерські зв'язки з громадою, визначити і вирішити її проблеми; підвищити рівень громадської активності студентів, забезпечити глибше розуміння себе, громади і суспільства загалом; поєднати теоретичний зміст курсу з практичною діяльністю шляхом реалізації соціальних проектів; сприяти формуванню лідерських якостей, розвивати у студентів здатність брати на себе ініціативу, вирішувати проблеми, працювати у команді і демонструвати свої здібності під час та через допомогу іншим.

Навчання через суспільно корисну працю забезпечує реалізацію суспільної ролі університетів та сприяє формуванню важливих якостей громадянина: соціальної і моральної відповідальності, політичної грамотності, громадської активності. Навчання через суспільно корисну працю надає студентам можливість розвинути важливі навички і особистісні якості, зокрема розуміння складного і взаємопов'язаного світу, критичне мислення, навички вирішення проблем, комунікативні навички, толерантність, повагу до вірувань, поглядів і переконань інших людей. Науковці Р. Голлістер (R. Hollister), Н. Вілсон (N. Wilson), П. Левін (P. Levine) вважають, що студенти, які займаються громадською діяльністю, ймовірніше думатимуть про потреби та інтереси інших людей, про громади, у яких вони навчаються, про зобов'язання, які на них покладаються [7, 18]. Дж. Елштайн (J. Elshain)

стверджує, що навчання через суспільно корисну працю передбачає виконання проектів, які знаходяться на перетині расових, етнічних або класових меж, що сприяє розвитку полікультурності [3, 12]. Таким чином, навчання через суспільно корисну працю – це потужний інструмент, який допомагає політологам не лише досягнути академічних цілей курсу, але й відповідає принципам хорошої практики для дисципліни, формуючи свідомих громадян, які здатні критично мислити і розуміти різні точки зору.

Університети Великої Британії забезпечують студентам можливість проходження короткотривалої (1–10 тижнів) або довготривалої (1 рік) практики. Короткотривала практика має на меті вдосконалення загальних умінь та навичок, підвищення рівня впевненості у собі, надання основи для ситуативної академічної рефлексії і підвищення рівня мотивації студентів [9, 7], тоді як довготривала практика надає студентам ширші можливості для вдосконалення професійних умінь та навичок і отримання практичного досвіду важливого для подальшого навчання, працевлаштування і суспільної діяльності [16, 16]. Британські науковці відстоюють необхідність використання науково-дослідницького підходу до організації практики, що робитиме студентів виробниками, а не споживачами знань. Залучення до науково-дослідної роботи у рамках практики відбувається у двох відношеннях: практиканти вивчають політику в дії у реальних контекстах і виконують окремий науково-дослідний проект.

Громадсько-дослідницька діяльність – інноваційний підхід до навчання, що базується на ідеях Е. Бойера (E. Boyer) про залучення викладачів і студентів до громадського життя та посилення суспільної ролі університетів. Розглянемо три різних визначення громадсько-дослідницької діяльності: 1) Р. Склов (R. Sclove) вважає це науково-дослідна діяльність, яка здійснюється у співпраці з громадськістю, служить її інтересам і заохочує громадян до активної участі у суспільних процесах на всіх рівнях; 2) М. Гіллз (M. Hills) і Дж. Маллетт (J. Mullett) описують її як форму співпраці між представниками громадськості і дослідниками з метою створення нових знань для забезпечення

добробуту громадян; 3) М. Мінклер (M. Minkler) і Н. Валлерштайн (N. Wallerstein) описують її як колаборативний підхід до проведення наукових досліджень, який залучає всіх партнерів до процесу дослідження і визнає унікальні переваги та сильні сторони, які вносить кожен партнер [15, 56]. Отже, громадсько-дослідницька діяльність – це колаборативне зусилля між дослідниками і членами спільноти, яке має на меті генерування соціальної дії і позитивної соціальної зміни через використання різних джерел знань і дослідницьких методів.

Громадсько-дослідницька діяльність відрізняється від традиційних академічних досліджень двома аспектами. По-перше, вона здійснюється у співпраці з громадою, а не над нею. Науковці замість того, щоб розглядати громаду як лабораторію, а її членів як експериментальні зразки, що є типовим для традиційного дослідження, зосереджуються на залученні членів громади до кожного етапу організації і проведення дослідження – від визначення проблеми до процесу дослідження, аналізу отриманих результатів і формулювання плану дій. Другою відмінністю є чітко визначена мета досліджень, а саме зробити внесок у покращення життя членів громади. Така модель науково-дослідної роботи забезпечує студентам можливість розглянути дисципліни у ширшому соціальному контексті, а членам громади зменшити залежність від фахівців та адміністративних органів, самостійно скеровувати оновлення у контексті власних потреб.

У науково-педагогічній літературі існує два діаметрально протилежних тлумачення поняття «громадсько-навчальна діяльність». Одне тлумачення, якого ми притримуємось у рамках нашої наукової розвідки, зосереджується на колаборативному зусиллі студентів, університету і громади для забезпечення студентів можливостями участі у громадській діяльності і навчанні на основі отриманого досвіду. Інше тлумачення полягає у забезпеченні можливостей для громадськості до навчання і соціального розвитку у спектрі формальних і неформальних навчальних середовищ.

За визначенням Дж. Міллікан, громадсько-навчальна діяльність включає проекти, у яких студенти проходять частину свого навчання у

громадському середовищі. Такі проекти повинні забезпечувати можливості для вдосконалення умінь та навичок, застосування теоретичних знань на практиці, осмислення власного навчання і здібностей, а також для покращення становища громади [10, 1–2]. Вона передбачає емоційний та інтерактивний підхід до навчання, де студенти беруть участь у розробці навчальних програм та заохочуються до переосмислення власного сприйняття себе та своєї ролі у громаді, до якої вони належать. Такий вид діяльності передбачає розвиток умінь та якостей, а також поглиблення знань, що відповідає меті навчальної програми і відрізняється від більш дидактичного підходу до навчання.

Інкорпорування громадської діяльності у навчальну програму потребує ретельної підготовки. У результаті аналізу педагогічної літератури з проблеми дослідження, визначено наступні етапи розробки навчальної програми, що передбачає співпрацю з громадськістю, у процесі підготовки політологів: вибір соціального проекту і партнерів, поєднання проекту зі змістом програми, відбір видів рефлексивної діяльності, забезпечення нормативно-правової бази для організації громадської діяльності.

Підсумовуючи вищесказане, вищі навчальні заклади Великої Британії у рамках національної стратегії посилення партнерських зв'язків з громадськістю у вищій освіті, розробляють та реалізують механізми програмного залучення студентів до різних видів громадської діяльності, що забезпечує відкритість, підзвітність і діалог вищої школи з іншими учасниками процесу соціалізації, а також сприяє ефективній підготовці майбутніх фахівців у галузі політології, у яких шляхом виконання соціальних проектів на основі критичного і креативного мислення формується почуття громадянської відповідальності, виробляється здатність вести конструктивний діалог з іншими учасниками проекту і розвивається вміння адаптуватись до швидкозмінних умов сучасного світу.

Перспективи подальших наукових розвідок з досліджуваної проблеми вбачаємо у визначенні змісту підготовки професорсько-викладацького складу до інкорпорування

громадської діяльності у навчальний процес, виходячи з твердження, що такий вид педагогічної діяльності вимагає додаткового набору професійних умінь та навичок.

Список використаних джерел

1. Михайличенко М. Формування громадянської компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія і методика професійної освіти» / М. Михайличенко; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. — Кіровоград, 2007. — 23 с.
2. Annette J. Service Learning in an International Context / J. Annette // *Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*. — 2002. — Vol. 8. — P. 83–93.
3. Battistoni R. Experiencing Citizenship: Concepts and Models for Service-Learning in Political Science. AAHE Series on Service-Learning in the Disciplines / R. Battistoni, W. Hudson. — Sterling, VA: Stylus Publishing, LLC, 1997. — 246 p.
4. Bringle R. G. Reflection in Service-learning: Making Meaning of Experience / R. G. Bringle, J. A. Hatcher // *Educational Horizons*, 1999. — P. 179–185.
5. Concordat for Engaging the Public with Research. — NCCPE, 2008. — 8 p.
6. Higher Education in the Twenty-first Century: Vision and Action (Volume I). — Paris: UNESCO. — 1998. — 138 p.
7. Hollister R. M. Educating Students to Foster Active Citizenship / R. M. Hollister, N. Wilson, P. Levine // *Peer Reviv.* — 2008. — Vol. 10 (2/3). — P. 18–21.
8. Key Competences for Lifelong Learning: European Reference Framework. — Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. — 12 p.
9. Little B. Learning through work placement and beyond / B. Little, H. Lee // *A report for HECSU and the Higher Education Academy's Work Placements Organisation Forum*, 2006. — 72 p.
10. Millican J. What Can Student Community Engagement Programmes Contribute to the Development of Citizenship in a Society Recovering from Conflict? / J. Millican // *Proceedings of the 4th International Barcelona Conference on Higher Education*. - GUNI, Barcelona, 2008. — 19 p.
11. Public Engagement and Social Science / Ed. by S. Maile, D. Griffiths. — Policy Press, University of Bristol, 2014. — 256 p.
12. Sloam J. A Pedagogy of Engagement in Higher Education / J. Sloam // *Paper Presented to the Political Studies Association of Ireland Annual Conference*, Dublin Institute of Technology, 8-10th October 2010. — 14 p.
13. The Engaged University: A Manifesto for Public engagement. — NCCPE, 2008. — 12 p.
14. The Scholarship of Engagement for Politics: Placement Learning, Citizenship and Employability / Edited by S. Curtis and A. Blair. — Higher Education Academy, 2010. — 268 p.
15. Warwick-Booth L. Community-Based Research and Evaluation models: their applicability to social regeneration programmes debated through an analysis of the literature / L. Warwick-Booth // *Social Policy and Society*. — 2008. — Vol. 7 (1) — P. 53–72.
16. Yorke M. Embedding employability into the curriculum / M. Yorke, P. Knight. — Higher Education Academy, 2006. — 32 p.

IRYNA BRANDYBURA

Lviv

**FORMATION OF CIVIC COMPETENCE OF BACHELORS
IN POLITICAL SCIENCE: EXPERIENCE OF GREAT BRITAIN**

The article analyses the peculiarities of forming civic competence of bachelors in political science through their engagement in community activities. Main forms of civic engagement through the curriculum in Great Britain's undergraduate political science education has been identified and characterised. In addition, the main stages of designing a course in political science, which is based on collaboration with the community, have been described.

The research indicates that the main ways of forming civic competence of bachelors in political science at the universities of Great Britain through collaboration with the community are service learning, work-based learning, community-based learning and community-based research. These partnership models of learning and research enable students to consider the subject in a broader social context, generate social action and positive social change, raise sense of civic responsibility and community members to reduce dependence on professionals and administrative bodies, direct policy in the context of their own needs.

Universities of Great Britain within the national strategy of enhancing partnerships with the community in higher education develop and implement mechanisms to engage student in community activities through the curriculum, ensuring transparency, accountability and dialogue of higher educational establishments with other members of the socialization process and promoting effective training of future experts in political science, who by means of implementing social projects on the basis of critical and creative thinking form the sense of civic responsibility, improve their skills to conduct constructive dialogue with other team members and adapt to dynamic conditions of the modern world.

Key words: civic competence, service-learning, work-based learning, community-based learning, community-based research, bachelor, political science, Great Britain.

ИРИНА БРАНДЫБУРА

г. Львов

**ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БАКАЛАВРОВ
ПОЛИТОЛОГИИ: ОПЫТ ВЕЛИКОБРИТАНИИ**

В статье представлены особенности формирования гражданской компетентности бакалавров политологии путем их привлечения к разным видам общественной деятельности. Определены и охарактеризованы основные формы программного привлечения бакалавров к общественной деятельности в системе политологического образования Великобритании (обучение через общественно полезный труд, практика, общественно-учебная деятельность, общественно-исследовательская деятельность). Рассмотрены этапы разработки учебной программы, предусматривающей сотрудничество с общественностью, в процессе профессиональной подготовки будущих политологов.

Ключевые слова: гражданская компетентность, практика, обучение через общественно полезный труд, общественно-учебная деятельность, общественно-исследовательская деятельность, бакалавр, политология, Великобритания.

Стаття надійшла до редколегії 07.11.2016